

# Elżbieta Rzewuska

---

## Zebranie naukowe poświęcone Tadeuszowi Micińskiemu

---

Biuletyn Polonistyczny 17/53, 124-129

---

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zdania te, bez żadnej zmiany, można powtórzyć dziś, po pięciu latach od ich napisania.

Mgr Aniela Piorunowa

#### ZEBRANIE NAUKOWE POŚWIĘCONE TADEUSZOWI MICIŃSKIEMU

Pracownia Historii Literatury Okresu Młodej Polski Instytutu Badań Literackich zorganizowała w dniach 29-30 kwietnia 1974 r. w Warszawie zebranie naukowe poświęcone twórczości Tadeusza Micińskiego. Obradom przewodniczyli doc.dr hab. Maria Podraza-Kwiatkowska i prof. Kazimierz Wyka. W programie znalazło się dziewięć referatów przedstawionych przez reprezentantów ośrodków akademickich Krakowa, Torunia, Łodzi, Lublina i Warszawy.

Zainteresowania referatów skupiły się przede wszystkim na twórczości lirycznej i dramatycznej poety, zabrakło natomiast referatów poświęconych jego powieściom. Epika przywoływana była tylko kilkakrotnie, głównie jako kontekst literacki i ideowy liryków. Referaty w większości oparte były na szczegółowych analizach, badaniach dokumentalnych, biograficznych i filologicznych, rzadziej zaś sięgały po formułowanie sądów ogólnych, dających syntetyczny obraz tego pisarstwa. Dowodzi to świadomości nowego etapu w badaniach nad Micińskim - etapu weryfikacji utartych sądów i etykiet, którymi przez wiele lat zbywano tę twórczość. Zadania tego można było dokonać jedynie wychodząc od analiz szczegółowych.

Obrady przedpołudniowe pierwszego dnia konferencji poświęcono twórczości dramatycznej poety. Dyskusję zainspirowały trzy referaty: dr Elżbiety R z e w u s k i e j - "Przestrzeń teatralna w dramatach Micińskiego", dr Alicji O k o Ń s k i e j - "Wyobraźnia malarska w dramatach Micińskiego" i dra Franciszka Z i e j k i - " »Bazylissa Teofanu« na tle dramatów o Bizancjum". Po południu wysłuchano referatów o liryce autora "W mroku gwiazd" autorstwa dra Jana P r o k o p a - "Miciński w

w świetle psychoanalizy", i mgra Wojciecha Gutowskiego - "Chaos czy ład? (>>W roku gwiazd<< na tle wczesnej twórczości Micińskiego)". Trzeci referat, oparty na badaniach biograficznych, próbował odpowiedzieć na pytanie, które również nurtowało przedmówców: o ideologię młodego poety. Była to rozprawka dra Jerzego Tyneckiego - "Mistyk wśród radykałów. (O udziale Micińskiego w radykalnych ruchach młodzieżowych)".

Referenci występujący w drugim dniu konferencji podjęli problemy komparatystyczne: prof.dr Maria Strzałkowa - "Miciński a literatura hiszpańska", prof.dr Eugeniusz Słuszkiewicz - "Aluzje do Indii i reminiscencje indyjskie w twórczości Micińskiego", oraz dr Aniela Łempicka - "Wyspiański a Miciński" (referat ten przedstawiono w skrócie).

Miciński - pisarz-ideolog pojawia się jako rezultat błyskotliwej analizy Franciszka Ziejki, rozważającego historyzm "Bazylissy". Badania te zrewidowały potoczne przekonania, inspirowane erudycyjną informacją Micińskiego we wstępie do dramatu, że jest to dramat ściśle historyczny. Po sprawdzeniu źródeł, ich wyzyskania i istotnej hierarchii ważności dla dzieła, zamęczonej przez samego poetę, referent konstatuje niezwykłą wierność w szczegółach obok dowolności traktowania faktów historycznych. Miciński przemieszcza w ozasie i nakłada wzajemnie na siebie zdarzenia z okresu poprzedzającego akcję dramatu oraz postaci historyczne. Prowadzi to do wniosku o dążności stworzenia syntetycznej wizji Bizancjum jako kultury w pełni rozkwitłej i zmierzającej. Miciński-ideolog chce widzieć szansę jej ocalenia i przemiany, zapoczątkowanej przez Bazylisę - "matkę królów" związanych ze Słowiańszczyzną, w dziejowej roli Słowian. O układzie zdarzeń decyduje więc nie historia, lecz projekcja na nią własnych, aktualnych przekonań politycznych Micińskiego, bliskich postawom słowianofilskim i nie obojętnym wobec popularnych w epoce koncepcji Sołowjowa unii moralnej i intelektualnej Wschodu i Zachodu, w której szczególną rolę miała odegrać Polska.

Referaty Alicji Okońskiej i Elżbiety Rzewuskiej traktowały o roli teatralnych środków ekspresji w dramatach Micińskiego. E.Rzewuska uważa, że teoretyczne postulaty Micińskiego "Teatru - Świątyni", teatru o funkcji obrzędowej i magicznej, objaśniającego porządek historii i losu człowieka, były realizowane w

strukturze jego dramatów. Dramaturgia Micińskiego jest podporządkowana propagandzie ideologii i historiozofii, zakorzenionej w tradycji mistyki romantycznej, "Króla-Ducha", koncepcji lucyferycznych i ideologii odnowy moralnej. Teatr ma być rewatorem tej ideologii, i to decyduje o wyborze konwencji teatralnych. Z czasem młodzieńcze propozycje teatru neoromantycznego, poetycko lekceważące kłopoty inscenizacyjne, ustępują miejsca fascynacjom bogactwem sceny naturalistycznej Stanisławskiego, a później misteryjnym propozycjom wzorowanym na Claudelu i Hellerau. Jednakże nawet w okresie entuzjazmu dla Stanisławskiego Miciński nie dąży do osiągnięcia iluzji wnętrza, operuje obrazem płaskim, wzorowanym na malarstwie bezperspektywicznym. Celem jego nie jest t w o r z e n i e obrazu świata, lecz jego o c e n a. Osiąga to przez szczególny typ zabudowy sceny, oparty na wertykalnej hierarchii miejsca, przez ruch symboliczny, komplikacje planów akcji, wprowadzanie wizji i wielopiętrowego "teatru w teatrze", przybliżanie planów jako środek poetyckiego wartościowania. Miciński jest więc przede wszystkim poetą Słowa, któremu przeznacza w spektaklu szczególną rolę, częstokroć rezygnując z możliwości przekładu jego sensów na język teatru. Dlatego też w późnej twórczości tak chętnie korzysta z możliwości sceny misteryjnej, rezygnującej z wystawy, a eksponującej słowo, mające u poety rangę zaklęcia.

Alicja Okońska skoncentrowała uwagę na drukowanych tekstach dramatycznych poety, a więc w zasadzie nie sięgała do utworów późniejszych od "Bazilissy" i "Patiomkina". Zafrapowała ją przeto bogata wystawa scenograficzna, którą szczegółowo zanalizowała. Rozważania nad możliwościami inscenizacyjnymi doprowadziły ją do tezy o filmowości wizji "Bazilissy".

Niezwykle bogata, wieloplanowa, amorficzna i nie pozbawiona nieporozumień, lecz dowodząca żywego zainteresowania pisarzem dyskusja nad tymi trzema referatami koncentrowała się na następujących problemach:

- metodologii badań tekstu dramatycznego i problemach przekładu teatralnego, pojęcia "teatralności", obrazowania poetyckiego i przekładalności słowa na tworzywa pozasłowne, synestezji;

- zasadności interpretacji strukturalnej i mitograficznej tekstów Micińskiego;

- kontekstu kulturowego myśli poety, roli tradycji romantycznej i ideologii "Króla-Ducha", mistycznych dramatów Słowackiego, wagneryzmu;

- stosunku Micińskiego do Wyspiańskiego, roli poety w kształtowaniu się światopoglądu Witkacego i - Parnickiego;

- inspiracji formalnych poety, roli Hellerau, sztuki bezperspektywicznej, sceny mistycznej, a szczególnie - filmowości jako kategorii opisu estetycznego i kategorii historycznej;

- chronologii powstania dramatów i ich ukończenia.

Referaty popołudniowe podjęły próbę odnalezienia zasad rządzących skłębioną wizją poetycką liryków Micińskiego. Odczytany pod nieobecność autora referat Jana Prokopa zaproponował odwołanie się do pojęć i kategorii jungowskich, których odpowiedników szukał w tekstach poety.

Wojciech Gutowski pytał o związek form wyobraźni poetyckiej Micińskiego z jej semantyką. Poszukując zasad mitycznej konstrukcji świata poetyckiego, autor poddał analizie kategorię ruchu w lirykach "W mroku gwiazd" i we wczesnej twórczości naszego poety ("Nauczycielka", "Panteista" i "Młodzian dobierający oręża", "Veni Creator"). Gutowski opisuje ruch horyzontalny jako wędrówkę bez celu, bezskuteczną, i ruch wertykalny, schodzenie w głąb. Jest to schodzenie w głąb duszy, upadek, który jest zarazem wywyższeniem i zapowiedzią reintegracji bohatera. Badacz dostrzega w tym akcie symbolicznym nawiązanie do chrześcijańskiej koncepcji upadku Lucyfera, pysznego buntownika grzechu, równocześnie myśli gnostycznej o upadku Ducha w Materię, zaniku transcendencji. W wyniku subtelnych analiz Gutowski dowodzi, iż owo wejście w głąb jest aktem symbolizującym utratę kontaktu z transcendencją przez bohatera, a zarazem przyjęcie własnej skończoności ("świata przez boga") jako źródło reintegracji i odnowienia człowieka.

Jerzy Tynecki pokazał aspekt biograficzny kształtowania się postawy ideowej przyszłego poety. Zetknięcie się absolwenta szkół warszawskich, przyjaciela radykałów, ze stęchlą atmosferą stańczykowskiego Krakowa i udział w walce o samorząd Czytelni Uniwersyteckiej jest punktem wyjścia dla formułowania

ideologii poety. Rzeczowa ocena marazmu i oportunistów środowiska młodzieży galicyjskiej - to zapowiedź motywu "Moczarz narodowego", który, pojawiając się później w twórczości Micińskiego, będzie interpretowany jako koncepcja mistyczna i odległa od realiów społecznych.

Dyskusja, powracając raz jeszcze do podjętych już problemów genezy, źródeł i kontekstów ideowych Micińskiego, podjęła także wątek oniryczności i surrealizmu tej poezji oraz jej fascynacji estetyką barokową.

Przedstawiony w drugim dniu obrad referat Marii Strzałkowej dotyczył reminiscencji poetyckich hiszpańskiego epizodu życia poety, który na przełomie lat 1897-1898 gościł u Lutosławskich w La Mera. Uwagę badaczki przyciągnęły teksty poetyckie związane z literaturą hiszpańską, tj. tłumaczenia Teresy z Avila i wiersza Zofii Casanova-Lutosławskiej. Wnioski mówią o dość powierzchownej znajomości przez Micińskiego języka i kultury hiszpańskiej oraz o stosunkowo niewielkich wpływach hispanistyki na jego twórczość poetycką, sposób myślenia i estetykę. Rozprawka "Słowacki i Calderon w »Księżu niezłomnym« " dowodzi silnej fascynacji Słowackim, nie zaś Calderonem.

Edward Słuszkiewicz ograniczył realizację niezmiernie ciekawego i rozległego tematu reminiscencji indyjskich w twórczości Micińskiego do analizy filologicznej obecnych w jego twórczości pojęć hinduskich. Dowiódł, że wbrew legendzie, pisarz nie znał sanskrytu, a wiedzę w tym zakresie czerpał ze źródeł pośrednich, często drugorzędnych. Elementy wiedzy o religiach indyjskich traktował Miciński jako ozdobniki lub nakładał na nie własne, synkretyczne koncepcje.

Jako ostatnia referentka wystąpiła Aniela Lempioka sygnalizując problematykę swego obszerniejszego studium. Badaczka Wyspiańskiego pokusiła się o porównanie poglądów, sposobu myślenia, przekonań estetycznych i fascynacji obu pisarzy, zwracając uwagę na odmienność ich stosunku do "czynu spełnionego" i "prawd prostych". Śledząc motywy liryków i poematów Micińskiego Lempioka odkrywa i omawia te, które później pojawiły się u Wyspiańskiego.

Ważna dla badaczy okresu konferencja pozwoliła na konfrontację różnorodnych postaw badawczych wobec twórczości poety, uświadomiła punkty konfliktowe w interpretacji jego ideologii i wskazała na miejsce tego poety na tle tradycji i epoki. Podjęła też pierwsze próby rozwiązania problemu balastu erudycyjnego pisarza. Jako ważny postulat badawczy potraktowano konieczność wydania zachowanych dramatów i wznowienia powieści Tadeusza Micińskiego.

Dr Elżbieta Rzewuska